

RAPPORT OM ETISK HÅNDTERING AF BEBOERMIDLER

- og udvikling af beboernes handlekompetence i forhold til
økonomi

KOLOFON

Af en arbejdsgruppe nedsat af social- og integrationsministeren

Med bidrag fra:

KL, Danske Regioner, LEV, SL, FOA, 3F og Socialt Lederforum

November 2012

ISBN: 978-87-7546-058-8

Social- og Integrationsministeriet

Holmens Kanal 22

1060 København K

Tlf.: 33 92 93 00

INDHOLD

Indledning	4
Resume af fokuspunkter og pejlemærker	7
Kapitel 1. Beboernes selvbestemmelse i praksis	9
Kapitel 2. Ledelsens opgaver og dilemmaer	17
Kapitel 3. Personalets opgaver og dilemmaer	24
Kapitel 4. Pårørendes og værgers roller	32
Kapitel 5. Myndighedernes og politikernes bevågenhed	42
Bilag 1: Arbejdsgruppens medlemmer	48

INDLEDNING

RAPPORTENS BAGGRUND OG FORMÅL

Hver dag opstår der situationer på botilbud for personer med nedsat psykisk eller fysisk funktionsevne, der indebærer, at personalet skal tage stilling til, om og hvordan en beboer bedst kan hjælpes med at træffe beslutninger i økonomiske anliggender. Det betyder, at der kan opstå en række dilemmaer for beboere, ledere, personale og pårørende om håndtering af beboernes økonomi.

Social- og integrationsministeren har derfor haft nedsat en arbejdsgruppe med repræsentanter fra KL, Danske Regioner, Landsforeningen LEV, SL, FOA, 3F, Socialt Lederforum og Socialstyrelsen. Arbejdsgruppen har haft til formål at udarbejde en rapport om, hvordan man lokalt får sat fokus på og arbejdet med de etiske problemstillinger, der knytter sig til at yde hjælp til økonomihåndtering på botilbud. Formålet med rapporten er at inspirere til socialfaglige processer i kommuner, regioner og på de enkelte botilbud, der kan bidrage til at styrke beboernes selvbestemmelse og handlekompetence i forbindelse med egen økonomi.

Sideløbende med udarbejdelsen af denne rapport udarbejder Socialstyrelsen informationsmateriale om betaling, administration og opbevaring mv. af midler for personer med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne. Materialet vil i begyndelsen af 2013 blive offentliggjort og lagt på www.socialstyrelsen.dk, hvor det kan downloades.

Hovedfokus i denne rapport er den økonomi, som den enkelte beboer har selvbestemmelse i forhold til - og kan disponere over. Der kan imidlertid være begrænsninger i den enkelte beboers muligheder for at råde over egen økonomi som følge af aftaler, som beboeren har indgået, eller værgemål, som den pågældende er omfattet af. Disse begrænsninger er reguleret i bl.a. aftaleloven og værgemålsloven og er kort beskrevet i kapitel 1 og 4.

Personer med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, fx personer med udviklingshæmning og sindslidende, har i lighed med andre ret til at forpligte sig økonomisk og råde over egne midler i det omfang, der ikke er gjort særlige begrænsninger, fx via værgemål. Retten til selv at bestemme over egen økonomi er

en rettighed, som beboeren allerede har og ikke noget, som den enkelte skal kvalificere sig til. Nogle beboere har imidlertid behov for hjælp og støtte fra personalet til udvikling af handlekompetence i forhold til egen økonomi. Det kan fx være støtte til at træffe egne valg i forbindelse med indkøb og fritidsaktiviteter. Målet er, at beboerne under trygge rammer realiserer deres selvbestemmelse i forhold til egen økonomi i praksis.

Også personer med omfattende og betydelige psykiske funktionsnedsættelser har potentiale for udvikling af handlekompetence i forhold til at bestemme over egen økonomi. Indsatsen bør derfor tilrettelægges ud fra dette, herunder ud fra borgerens behov for en indsats af støttende og kompenserende karakter.

Personale og ledelse i botilbud har behov for pejlemærker for, hvordan de skal yde støtte til beboernes økonomihåndtering. Arbejdsgruppen har på baggrund af drøftelser på fem møder i rapporten opstillet en række pejlemærker for, hvordan man kan styrke den etiske håndtering af beboermidler med udgangspunkt i borgerens selvbestemmelsesret i forhold til egen økonomi.

Arbejdsgruppen håber, at rapportens fokuspunkter, refleksioner og pejlemærker, kan bruges som inspiration generelt i forbindelse med den sociale indsats over for voksne med behov for støtte efter serviceloven, herunder også i forhold til ældre, sindslidende og personer med kognitive funktionsnedsættelser, der ikke bor i botilbud.

I foråret 2013 udsender Socialstyrelsen tre pjecer rettet mod henholdsvis beboere, ledelse og personale samt pårørende:

- Pjecen rettet til beboere oplyser om beboeres ret til selv at disponere over egne midler.
- Pjecen rettet til ledelse og personale oplyser om, hvordan de kan give støtte til udvikling af beboernes handlekompetencer vedrørende økonomi.
- Pjecen rettet til pårørende, oplyser om beboerens ret til selvbestemmelse i forhold til de midler, de selv kan disponere over, og hvordan de kan give støtte til udvikling af deres pårørendes handlekompetencer vedrørende økonomi.

Pjecerne bliver lagt på www.socialstyrelsen.dk/bo-liv, hvor de kan downloades.

RESUME AF FOKUSPUNKTER OG PEJLEMÆRKER

Arbejdsgruppen har valgt fem *fokuspunkter*, der har betydning for etisk håndtering af beboermidler, og som har fået hvert sit kapitel i rapporten:

- Beboernes selvbestemmelse i praksis.
- Ledelsens opgaver og dilemmaer.
- Personalets opgaver og dilemmaer.
- Pårørendes og værgers roller.
- Myndighedernes og politikernes bevågenhed.

De fem fokuspunkter er blevet behandlet under følgende 17 underoverskrifter:

Om beboernes selvbestemmelse i praksis

1. Bringe overensstemmelse mellem beboernes selvbestemmelse i teori og praksis.
2. Fokus på retlige rammer.

Om de ledelsesmæssige opgaver og dilemmaer

3. Styrkelse af ledelsens ansvar for overholdelse af regler og retningslinjer.
4. Skabe rum for drøftelse og håndtering af dilemmaer.

Om personalets opgaver og dilemmaer

5. Udvikling af beboernes økonomiske kompetencer.
6. Støtte beboeren i at tage beslutninger.
7. Tydeliggørelse af pædagogiske handlemuligheder ved dilemmaer knyttet til betaling for aktiviteter mv.
8. Personalets fokus på pårørendes forskellighed og roller.

Om pårørendes og værgers roller

9. Tydeliggørelse af pårørendes rolle.
10. Tydeliggørelse af værgers rolle og opgaver.
11. Udvikling af dialogbaseret relation mellem personale og pårørende.

Om myndighedernes og politikernes bevågenhed

12. Opmærksomhed på beboernes økonomiforståelse og -håndtering.
13. Opmærksomhed på behov for beskikkelse af værger.
14. Udvikling af myndighedernes personrettede og driftsorienterede tilsyn.
15. Kommunalbestyrelsens og regionsrådets ansvar som driftsherrer for bo-tilbud.
16. Fokus på personalets habilitet.
17. Udarbejdelse af lokale retningslinjer.

Under *de fem fokuspunkter* har arbejdsgruppen identificeret i alt 12 *pejlemærker* for etisk håndtering af beboermidler og udvikling af beboernes handlekompetence i forhold til økonomi. De 12 pejlemærker er indsat i bokse i rapporten.

KAPITEL 1. BEBOERNES SELVBESTEMMELSE I PRAKSIS

1.1. Bringe overensstemmelse mellem beboernes selvbestemmelse i teori og praksis

FN's konvention om rettigheder for personer med handicap har siden ratifikationen i 2009 givet Danmark en ny og vigtig ramme for arbejdet med handicapområdet. Konventionen har blandt andet bidraget til at sætte fokus på, at personer med handicap har ret til at træffe beslutninger om deres eget liv. Således er friheden til at træffe egne valg og uafhængighed af andre personer nævnt i de generelle principper i artikel 3 i konventionen, og det følger af artikel 12, at personer med handicap i stedet for at blive umyndiggjort har ret til den nødvendige støtte, så de selv kan bestemme over deres eget liv.

Den måde, man taler om borgernes selvbestemmelse på, de holdninger, man giver til kende, og den konkrete praksis kan både være med til at hæmme og fremme udvikling af beboernes selvbestemmelse og handlekompetence. Hvis der er udbredte holdninger til, at beboerne ikke selv kan bestemme, vil det have indflydelse på den måde, hjælpen ydes på, og blive en barriere for beboernes handlerum.

Normer og tankemønstre om ressourcer og kompetencer hos beboerne kan i lighed med normer og traditioner på det enkelte botilbud udgøre barrierer for beboerens selvbestemmelse i praksis. Det kan fx være, at beboerne overtales til at købe bestemte produkter til den personlige pleje eller beklædning, som der er tradition for at bruge på botilbuddet, men som den enkelte ikke ønsker at købe. Beboeren har måske ikke viden om retten til at sige nej til disse indkøb eller magter ikke at sige fra.

Misforstået god vilje kan være med til at begrænse borgerens reelle selvbestemmelse. En forkert fortolkning eller forståelse af omsorgspligten kan hæmme den, fx hvis personalet stiller sig i vejen for beboerens ønske om at købe ting, som borgeren har lyst til at købe. Og en manglende forståelse af selvbestemmelseretten kan måske nogle gange føre til, at personalet afstår fra at yde beboeren støtte til at træffe valg i forbindelse med økonomi.

Case 1

Hannes rådighedsbeløb er ikke ret stort. Hun har i et blad set en lyserød tylskjole med strutskørt. Hun vender gang på gang tilbage til dette billede, viser det til Ulla, der er hendes støtte- og kontaktperson, og vil have hende til at hjælpe sig med at købe sådan en, så hun kan have den på, når hun går i byen. Ulla fortæller Hanne, at dem, der har sådan en kjole, ofte har den på til bal eller er børn. Hanne siger, at det er lige meget. Da Hanne er en lille men overvægtig kvinde, fortæller Ulla, at det kan blive svært at finde én i Hannes størrelse, og at den derfor skal syes til hende. Det vil sikkert koste en del penge og betyde, at Hanne ikke har råd til at købe andet tøj de næste måneder. Samtidig fortæller Ulla, at det kan være, at Hanne vil skille sig ud fra andre, hvis hun går i byen med en sådan kjole. Hanne vil stadig gerne købe en sådan kjole. Ulla vælger nu at oplyse Hanne om, at hun kan risikere at skille sig så meget ud fra andre, der går på gaden, så nogen måske vil pege fingere af hende. Til det svarer Hanne: "Jo, men det gør de måske alligevel, men med den kjole på vil jeg være glad inden i. Det er det, jeg gerne vil." Herefter støtter Ulla Hanne, så hun får syet den lyserøde tylskjole.

Casen kan fx bruges til drøftelse af

- Hvilke normer der kunne stille sig i vejen for Hannes ønske.
- Om og på hvilken måde der leves op til den offentlige omsorgspligt.
- Om og på hvilken måde Hannes ret til selv at bestemme bliver respekteret.
- Betydningen af den rådgivning og vejledning der gives til støttet beslutningstagen.

Da der nogle gange er tale om beboere med kommunikative funktionsnedsættelser, fx uden verbalt sprog, kan det være "nemmere" i en travl hverdag at træffe beslutninger på beboerens vegne frem for at yde støtte til dennes kommunikation og beslutningstagen. Denne tilgang til opgaven kan være med til at begrænse beboerens reelle mulighed for selvbestemmelse og er derfor ikke i overensstemmelse med formålet med indsatsen.

Endelig kan manglende viden og kompetencer hos personalet være med til at begrænse borgerens reelle selvbestemmelse. Det kan fx være, at personalet ikke ved, at beboerne har ret til selvbestemmelse i forhold til egen økonomi. For per-

soner under værgemål, kan det være, at personalet ikke kender til de konkrete begrænsninger og muligheder værgemålet udgør i de enkelte tilfælde.

Arbejdsgruppen har i denne rapport primært fokuseret på aspekter i relation til selve udførelsen af opgaverne, men det essentielle i praksissen omkring etisk håndtering af beboermidler og udvikling af beboernes selvbestemmelse er, at disse temaer skal ses i et rettighedsperspektiv.

Pejlemærke 1

Beboere på botilbud er borgere med rettigheder som alle andre og med forskellige behov for hjælp og støtte. Viden om og respekt for beboerens rettigheder hos den pågældende selv, personale og pårørende er en forudsætning for nedbrydning af barrierer, der står i vejen for realisering af beboerens selvbestemmelse.

Pejlemærkerne, der er nævnt i kapitel 2,3, 4 og 5 kan bidrage til at bringe overensstemmelse mellem teori og praksis, når det handler om borgerens selvbestemmelse i forhold til egen økonomi.

1.2. Fokus på retlige rammer

Formålet med dette afsnit er at give en kort overordnet beskrivelse af nogle af de juridiske aspekter, der er knyttet til beboernes økonomi i hverdagen på botilbud.

Når personalet yder støtte til beboeren i forhold til økonomihåndtering, har indsatsen både aspekter af offentligretlig og privatretlig karakter. Når en beboer fx giver en medarbejder på et botilbud fuldmagt til at købe en ting på beboerens vegne, vil personalets hjælp både være omfattet af den hjælp, som kommunen har visiteret borgeren til, men den er samtidig omfattet af aftaleloven, hvilket uddybes nedenfor.

Det er nødvendigt for ledelse og personale på botilbud at have kendskab til både den enkelte beboers økonomiske handlefrihed, når de yder beboeren hjælp med økonomihåndtering, og til de juridiske rammer, ledelsen og personalet arbejder inden for på området.

Om den enkelte beboers økonomiske handlefrihed

Alle borgere i Danmark har ret til at råde over deres egne midler, i det omfang der ikke er gjort særlige begrænsninger. Det kan fx være begrænsninger ved lejeaftaler, hvor beboeren har forpligtet sig økonomisk, eller ved lovgivning, fx værgemål. Denne handlefriheden er en grundlovssikret ret.

Beboere med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, der bor på botilbud, vil ofte have svært ved at håndtere deres økonomi fuldt ud uden hjælp. Der er dog stor forskel på, hvor meget hjælp den enkelte behøver til det. I tilrettelæggelsen af hjælpen er det imidlertid vigtigt, at personalet tager afsæt i, at beboeren som udgangspunkt har retten til at råde over egne midler, fordi det er udgangspunktet i lovgivningen, når der ikke er gjort særlige begrænsninger, som beskrevet ovenfor.

Personalets støtte til den enkelte beboer skal ydes med respekt for dennes handlefrihed og for de eventuelle begrænsninger, der kan være deri. Det kan være tilfældet, hvis beboeren fx er under værgemål.

Om privatretlige aftaler, fuldmagter mv.

De privatretlige regler om aftaler er reguleret i forskellig lovgivning, fx i aftaleloven og lejelovgivningen.

Alle, der kan handle fornuftsmæssigt, har mulighed for at indgå aftaler om økonomi og kan give andre fuldmagt til at foretage retshandler på deres vegne. Fuldmagten kan være begrænset til at omfatte bestemte forhold, fx betale for en udflugt, eller den kan være af generel karakter, så den omfatter alle fuldmagtsgivers økonomiske retsforhold.

En fuldmagt kan tidsbegrænses. Det kan fx være, at beboeren har givet personalet fuldmagt til at købe et ophold i et sommerhus i foråret 2013. Fuldmagten skal derfor fornys, hvis den skal omfatte køb af ophold i sommerhus på andre tidspunkter, fx i efteråret 2013. Socialstyrelsens kommende informationsmateriale om betaling, administration og opbevaring af midler vil komme til at indeholde eksempler på skabeloner til engangsfuldmagter.

Om en fuldmagtshaver i en given situation har handlet inden for eller uden for grænserne for fuldmagten beror på en konkret vurdering.

I selve fuldmagtskonstruktionen ligger en pligt for fuldmagtshaver til at varetage sin fuldmagtsgivers interesser og til at følge fuldmagtsgiverens anvisninger. Hvis en beboer har givet personalet fuldmagt til at købe et par bukser for den pågældende, vil det falde uden for fuldmagten at købe en trøje.

Hvis fuldmagtshaver ikke handler i overensstemmelse med fuldmagtsgiverens anvisninger, vil det afhænge af en række regler, hvilke konsekvenser det vil kunne medføre.

Hvis en medarbejder har tilegnet sig en beboers penge for at skaffe sig selv eller andre en uberettiget vinding, kan dette være omfattet af reglerne i straffeloven om formueforbrydelser. Handlingen kan have ansættelsesretlige konsekvenser.

Om kollektive beslutninger af indkøb

I det omfang beboeren kan indgå aftaler og retshandler, kan den pågældende også vælge at indgå aftale med andre beboere på botilbuddet om, at de går sammen om at betale for en ting, som de kan bruge i fællesskab. Det kan fx være, at de går sammen om at købe et nyt tv eller musikanlæg til fællesboligarealet. Det er op til den enkelte beboer, om den pågældende ønsker at indgå en sådan aftale. Det er derfor vigtigt, at beboeren kender sine rettigheder og kan sige fra, hvis den pågældende ikke ønsker at indgå en sådan aftale. Det er derfor vigtigt, at ledelse og personale er opmærksomme på beboernes behov for hjælp og støtte i den forbindelse.

Om behov for værgemål

Efter § 82, stk. 2, i lov om social service skal kommunalbestyrelsen vurdere, om der er pårørende eller andre, der kan inddrages i varetagelsen af interesserne for en person med betydelig nedsat psykisk funktionsevne. Kommunalbestyrelsen skal være opmærksom på, om der er behov for at bede statsforvaltningen om at beskikke en værge.

Det fremgår af værgemålslovens § 16, hvem der kan fremsætte anmodning om etablering af værgemål, ændring eller ophævelse af værgemål. Udover den på-

gældende selv, de nærmeste pårørende, det vil sige pågældendes ægtefælle, børn, forældre, søskende eller andre blandt de nærmeste og værger, kan kommunalbestyrelsen, regionsrådet og politidirektøren fremsætte anmodning. Selvom kompetencen formelt er tillagt kommunalbestyrelsen, skal afgørelsen træffes af det udvalg, som efter styrelsesvedtægten varetager det pågældende sagsområde. Efter almindelige delegationsprincipper kan udvalget overlade beføjelserne til den kommunale administration". "Den kommunale administration" omfatter såvel den centrale forvaltning som institutioner/ boenheder.

Hvis personalegruppen finder, at det kan være relevant at bede om værgemål for en beboer, hvor der ikke er andre, der efter § 16 kan og vil tage initiativet til at bede om det, bør lederen således få afklaret i forvaltningen, hvem i kommunen der har kompetence til at rejse en værgemålssag. Se nærmere i kapitel 4 om værgers opgaver og roller.

Om administration af pensionen

Ifølge § 36 i lov om social pension afgør kommunalbestyrelsen, på hvilken måde pensionen udbetales, hvis kommunalbestyrelsen skønner, at en pensionist ikke kan administrere pensionen. Der kan henvises til Vejledning om folkepension efter lov om social pension (2007), Vejledning om førtidspension efter lov om højeste, mellemste forhøjet almindelig og almindelig førtidspension mv. (2007) (i denne lov/vejledning er det § 35).

Om administrationsaftaler og opbevaring af beboerens midler

Beboere på botilbud kan i lighed med andre indgå administrationsaftaler om deres økonomi, fx med ledelsen på et botilbud. Ønsker man nærmere oplysninger om, hvordan betaling, administration og opbevaring mv. af midler for personer med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne kan tilrettelægges, kan der henvises til det informationsmateriale, som Socialstyrelsen offentliggør i begyndelsen af 2013. I det kommende materiale kan kommunerne også få inspiration, når de fastsætter interne retningslinjer på området. Der kan også henvises til kapitel 15 om bisidder, administrationsaftaler, fuldmagt, værgemål mv. i Socialministeriets vejledning nr. 1 af 15. februar 2011 om servicelovens formål og generelle bestemmelser i loven.

Vejledning af 30. november 1998 om betaling, administration mv. af midler for personer med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne er ophævet.

Om afholdelse af visse udgifter

Udgifter til møbler mv. i almene boliger

Udgifter til anskaffelse og efterfølgende fornyelse af møbler, almindelige kaffemaskiner, porcelæn etc. til fælles boligarealer kan indgå i den almene boligafdelingens budget og regnskab og vil dermed skulle afholdes af beboerne som en del af huslejen ligesom udgifter til fx havemøbler til det fælles udeareal.

Møbler mv. til fælles boligarealer kan enten anskaffes af de enkelte beboere, flere beboere i fællesskab, hvis de ønsker det, eller af udlejer.

Om betaling for mad

Kommunalbestyrelsen har pligt til at sikre, at personer, der har behov for det, får tilbudt madservice. De beboerne, der er omfattet af en madserviceordning efter serviceloven, betaler for det. Beboere i botilbud og plejeboliger mv. kan ikke opkræves mere end 3.262 kr. pr. mdr. for fuld forplejning (2012-niveau). For uddybning af reglerne om madservice henvises til Vejledning om hjælp og støtte efter serviceloven, vejledning nr. 2 af 15. februar 2011.

Hvis beboeren ikke er omfattet af en madserviceordning, og selv skal sørge for maden, eventuelt med støtte fra personalet, kan en "kostpengekasse", hvor de enkelte beboere bidrager økonomisk, være en praktisk måde for en beboer at betale for sin mad på. Det er imidlertid op til den enkelte beboer, om den pågældende ønsker at indgå aftaler om en fælles "kostpengekasse". I forbindelse med disse kollektive madløsninger vil beboerne ofte have behov for personalets støtte i forbindelse med beslutninger om administrationen af løsningen.

Om betaling for materialer i aktivitets- og samværstilbud mv.

Kommunen kan beslutte, at personer, der er visiteret til aktivitets- og samværstilbud efter servicelovens § 104, skal betale helt eller delvist for materialer. Tilsvarende gælder vedrørende udflugter for de pågældende i forbindelse med aktivitets- og samværstilbud. For uddybning af reglerne om aktivitets- og samværstilbud henvises til Vejledning om særlig støtte til voksne efter serviceloven, vejledning nr. 5 af 15. februar 2011. Det er også i denne vejledning, der findes en uddybning af reglerne om ledsageordningen efter servicelovens § 97.

Om publikationen "God adfærd i det offentlige"

Publikationen "God adfærd i det offentlige" fra juni 2007 formidler en række af de grundlæggende vilkår og regler, der gælder i den offentlige sektor herunder til ansatte. "God adfærd i det offentlige" er udgivet af Personalestyrelsen, KL og Danske Regioner og kan hentes på Moderniseringsstyrelsens hjemmeside www.perst.dk.

KAPITEL 2. LEDELSENS OPGAVER OG DILEMMAER

2.1. Styrkelse af ledelsens ansvar for overholdelse af regler og retningslinjer

De enkelte kommuner og regioner har det overordnede ansvar for driften af botilbud. Botilbuddets ledelse har den professionelle opgave at skabe rum og sikkerhed for, at beboerne opfattes og behandles som selvstændige medborgere med rettigheder. Denne opgave er flerstrengt.

Botilbuddets ledelse har til opgave at sikre, at personalet er orienteret om og indforstået med botilbuddets regler, retningslinjer, handlemuligheder og etiske overvejelser i relation til håndtering af beboermidler. Det er også ledelsens ansvar løbende at følge op på, at regler og retningslinjer bliver overholdt.

Det er vigtigt, at ledelsen har fokus på at formidle relevant viden til det personale, der yder hjælp til den enkelte borger, om den pågældendes økonomiske handlerum og rådighedsbeløb, sådan at personalet ved, hvordan de bedst muligt kan støtte den enkelte beboer. Personalet skal vide, hvem de kan kontakte, hvis beboeren er under værgemål eller har afgivet fuldmagt.

Overordnet set sætter en leder i kraft af sin adfærd, sine normer, værdier og holdninger et eksempel for personalets måde at håndtere hverdagens udfordringer på, herunder de udfordringer der er forbundet med at yde støtte til økonomihåndtering.

Det er også essentielt, at ledere skaber rum for og understøtter personalets faglige skøn, og at der skabes en ledelseskultur, hvor personalets dømmekraft og faglighed konstant udvikles og udfordres.

Ledelsen skal udstikke rammerne for handlemuligheder og måder at agere på i forhold til økonomihåndtering, der er inden for gældende regler på området. I den forbindelse er det vigtigt at understrege, at der ikke kan laves manualer, der giver de endelige løsninger, men at selvbestemmelse og støtte til at træffe be-

slutninger skal være pejlemærker for alle handlinger og al praksis omkring håndtering af beboermidler. Manualer og lignende kan vejlede om viften af muligheder i forbindelse med støtten til beboeren, og derved understøtte personalets overblik over mulighederne i den konkrete situation. For at styrke en reflekterende praksis kan ledelsen gennemføre selvevalueringer på botilbuddet, som drøftes internt på personalemøder mv.

Administrationsaftaler

Lederen skal have fokus på beboerens retssikkerhed. Her udgør de situationer, hvor beboeren har indgået en administrationsaftale, som botilbuddet administrerer, en særlig opgave for ledelsen¹.

Nogle dilemmaer kan håndteres ved, at der oprettes klare administrationsaftaler. opmærksomheden henledes dog på, at administrationsaftaler kun kan indgås, hvis beboeren ønsker det. For at sikre udviklingsperspektivet i indsatsen, er det vigtigt, at administrationsaftalerne løbende tages op med beboeren og tilpasses den enkeltes behov.

Det kommende informationsmateriale fra Socialstyrelsen om administration og opbevaring af midler for personer med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne vil indeholde forslag og udkast til standardblanketter, fx til fuldmagter, som vil kunne anvendes i forbindelse med administrationsaftaler.

Der er udviklet elektroniske regnskabssystemer, der giver mulighed for at understøtte de opgaver, som administrationsaftalerne omfatter.

Eksempel fra Ringsted Kommune på administrationsaftale

Økonomisk tilkendegivelse:

Jeg _____ Bengerd's Allé ____ lejl ____ 4100 Ringsted, har følgende ønsker til hjælp, støtte og vejledning i forhold til min økonomi:

___Jeg ønsker selv at administrere mine penge

___Jeg ønsker støtte til at administrere min økonomi. Jeg ønsker støtten på følgende måde:

¹ Se nærmere om administrationsaftaler ovenfor under kapitel 1.

(Støtte kan fx være: hjælp til opsparing til særlige ønsker, hjælp til at lægge budget, hjælp til at betale regninger, hjælp til ikke at bruge flere penge end jeg har/også have nogle sidst på måneden, hjælp til altid at have penge i min pung)

___ Jeg ønsker at modtage vejledning i forhold til min økonomi. Jeg ønsker vejledningen på følgende måde:

(Vejledningen kan fx være: Samtaler om penge og økonomi i form af fx prioriteringer, ønsker og drømme, forbrug i hverdagen og på længere sigt)

___ Jeg ønsker fuld hjælp i forhold til administration af min økonomi

___ Jeg har økonomisk værge som varetager min økonomi, mine lomme penge skal du holde regnskab med på følgende måde:

Underskrift Borger

Underskrift Kontaktteam

Om brug af NemID

I forbindelse med ledelsens fokus på beboernes retssikkerhed er det vigtigt, at såvel ledelsen som personalet kender de retlige rammer for brug af NemID. Emnet vil blive belyst i Socialstyrelsens kommende informationsmateriale, der er nærmere beskrevet i rapportens indledning.

NemID er log-in på Internettet. NemID er strengt personlig, og NemID må ikke overdrages til andre. Derfor må en beboer aldrig oplyse sin adgangskode til nogen – heller ikke til botilbuddets personale. En beboer må heller ikke overdrage sit NemID til personalet på baggrund af en fuldmagt.

NemID er en slags nøgle til fx netbank, oplysninger hos det offentlige og virksomheder, der bruger NemID. Hvis en beboer ikke selv kan administrere og taste sin NemID-adgangskode, bør beboeren ikke have sit eget NemID.

Hvis personalet skal agere på beboerens vegne, skal dette på samme måde som

i den analoge verden gøres på baggrund af en fuldmagt, værgemål eller lignende og i eget navn (eventuelt med eget NemID). Hvis en elektronisk tjeneste ikke giver mulighed for dette, må repræsentation på baggrund af en fuldmagt foregå analogt.

Sådan kan personalet hjælpe:

- Hvis beboeren har NemID og er i stand til at anvende og administrere dette, kan en medarbejder sidde ved siden af beboeren og hjælpe med forståelse og anvendelse af de elektroniske selvbetjeningsløsninger, fx hjælpe med at betale en regning eller foretage en indberetning.
- Hvis beboeren ikke har NemID, kan en medarbejder agere på vegne af beboeren på samme måde som i den analoge verden på baggrund af fuldmagt fra beboeren og i eget navn (eventuelt med eget NemID).

Ledelsesmæssige udfordringer og løsninger

Formålet med dette afsnit er at give en række eksempler på ledelsesmæssige udfordringer i forbindelse med nogle beboeres økonomi og forslag til løsninger på disse udfordringer:

- Administrationsaftaler for beboere med betydelig nedsat funktionsevne, som ikke har værger, er en udfordring for ledelsen. Nogle beboere har få ressourcer og har meget svært ved at forholde sig til administrationsaftalen.

Løsninger kan være:

- At administrationsaftaler ikke er mere detaljerede og omfattende, end der er behov for.
- For beboere, der har en handleplan, kan administrationsaftalen blive et bilag til borgerens handleplan, så der bliver fokus på at arbejde med at understøtte beboerens udvikling vedrørende økonomihåndtering. For at undgå, at administrationsaftalerne bliver statiske, kan revision deraf efter behov indgå i forbindelse med revisionen af de pædagogiske mål i handleplanen.
- At det overvejes og afklares, om borgeren har behov for et værgemål.

- Værger eller pårørende, der ikke orienterer botilbuddet om beboerens økonomi, så botilbuddet ikke kender tilstrækkeligt til beboernes økonomiske handlerum og rådighedsbeløb til at kunne yde relevant støtte til beslutningstagen.

Løsninger kan være:

- At lave en velkomstpakke i forbindelse med beboerens indflytning, hvor spørgsmålet om økonomi inddrages.
- At dialogen mellem de aktører, der yder støtte til beboerens økonomihåndtering, styrkes. Se nærmere under punkt 4.2 om værgens opgaver.
- Der kan være flere aktører, som hjælper beboeren med at administrere den pågældendes økonomi. Når der ikke er en værge, hvem er da ansvarlig for, at de økonomiske midler, som administreres af andre, fx af forældrene, bliver anvendt på beboeren? Det er en udfordring, når beboeren skal bede om penge hos forældre eller andre, fordi det kan være en barriere for spontanitet og for udvikling af handlekompetencer samt forståelse af penge og deres værdi. En leder eller en medarbejder på et botilbud har ikke mere ret til at administrere beboerens penge end fx forældre, men pointen er, at en klar ansvarsfordeling i forhold til opgaven kan hjælpe med til, at ledelsesmæssige dilemmaer kan håndteres.

Løsninger kan være:

- At lave en velkomstpakke i forbindelse med beboerens indflytning, hvor spørgsmålet om økonomi inddrages.
- At dialogen mellem de aktører, herunder pårørende, der yder støtte til beboerens økonomihåndtering, styrkes. Socialstyrelsens kommende pjece rettet mod pårørende, som er beskrevet i indledningen kan inspirere til en styrket dialog.

Pejlemærke 2

Administrationsaftaler skal ikke fungere som erstatning for eller reducere det daglige arbejde med at udvikle beboernes handlekompetencer i forhold til egen økonomi.

Medarbejderne skal have så lidt omgang som muligt med beboernes penge, men skal støtte beboerne, når de træffer beslutninger.

2.2. Skabe rum for drøftelse og håndtering af dilemmaer

Botilbuddets generelle retningslinjer og etiske overvejelser kan være et fast punkt på møder blandt beboere, pårørende og ansatte. I den forbindelse skal ledelse og personale være opmærksomme på reglerne om tavshedspligt om fortrolige oplysninger vedrørende de enkelte beboere.

Ledelsen kan også fremme en løbende diskussion på botilbuddet om dilemmaer, så fokus opretholdes i praksis. Der kan løbende opsamles cases, der handler om dilemmaer og etiske overvejelser vedrørende beboernes økonomi. Ledelsen kan have et særligt fokus på, om der er tale om ægte etiske dilemmaer, eller om der er tale om falske etiske dilemmaer. Et eksempel på et falsk etisk dilemma kan være, at en beboers pårørende ikke vil have, at beboeren køber nye sko, fordi den pårørende mener, at beboeren har sko nok. Beboeren vil imidlertid gerne købe nye sko, hvilket hun klart giver udtryk for i en række sammenhænge. Personalet har talt med beboeren om fordele og ulemper ved at købe nye sko, og det har kun styrket beboerens ønske om nye sko. I det eksempel er der tale om et falsk etisk dilemma for personalet. Borgerens selvbestemmelse vejer tungere end den pårørendes ønske om, at beboeren ikke køber flere sko.

For nærmere beskrivelse af, hvornår der er tale om et ægte etisk dilemma, henvises til håndbogen "På den anden side – etik, dilemmaer og omsorg", UFC Handicap 2005.

Betingelserne for et etisk dilemma er:

1. Du skal have to etiske pligter.
2. Pligterne skal være lige vigtige.
3. Det skal være nødvendigt at vælge imellem dem.

Kilde: På den anden side – etik, dilemmaer og omsorg, UFC Handicap 2005

I forbindelse med indskrivning, hvor botilbuddet normalt holder forventningsafklaringsmøder, bør problemstillingerne omkring håndtering af borgernes midler drøftes med beboeren og en eventuel værge. Pårørende kan ligeledes deltage, hvis beboeren ønsker det.

Case 2

Lise er i 50'erne og kan godt lide at spise pizzaer på det nærmeste pizzeria, der dog ligger et stykke fra botilbuddet. Hun er meget social og ønsker at tage derhen ca. en gang om ugen sammen med en medarbejder i dennes arbejdstid. Lise bruger en stor andel af sine penge på disse pizzariabesøg, især fordi hun også køber pizzaer til medarbejderen og betaler for benzin til medarbejderens bil i forbindelse med turen. Ledelsen på Lises botilbud har kendskab til, at Lise betaler for medarbejderens pizzaer og benzin, og at Lise ikke altid har penge nok til nødvendigt nyt tøj.

Casen kan fx bruges til drøftelser af

- Om personalet må modtage betaling for benzin og bruge egne biler til køreture med beboerne, herunder økonomiske og forsikringsmæssige forhold i den forbindelse.
- Om beboeren modtager den rette støtte til udvikling af økonomiforståelse.
- Hvilke indsatser, der er omfattet af den afgørelse om indsatser efter serviceloven, som kommunalbestyrelsen har truffet for Lise.

Pejlemærke 3

Ledelsen på botilbuddet skal have fokus på beboernes udviklingsmuligheder og på, at retten til selvbestemmelse og frie valg forudsætter, at beboerne får mulighederne for det, herunder via støtte dertil.

Ledelsen skal sørge for, at der er skabt rum for drøftelse og håndtering af dilemmaer og skal i sin egen ageren udgøre et godt eksempel.

KAPITEL 3. PERSONALETS OPGAVER OG DILEMMAER

3.1. Udvikling af beboernes økonomiske kompetencer

Både unge og ældre beboere i botilbud, herunder personer under økonomisk værgemål, kan have behov for støtte til udvikling af kompetencer til at håndtere deres økonomi. Det er vigtigt, at personalet har et professionelt fokus på den enkelte beboers udviklingspotentialer, og at læring og udvikling opfattes som en livslang mulighed for alle. Personalet skal være opmærksomme på de etiske spørgsmål og dilemmaer og handle ud fra disse, når beboerne skal have støtte til økonomihåndtering.

Når personalet hjælper beboeren med at træffe beslutninger om økonomi, skal indsatsen afspejle principper om selvbestemmelsesret, respekt, ligeværd og anerkendelse, så borgerne oplever indflydelse på eget liv og ejerskab over egen økonomi. På den måde dannes der grundlag for udvikling af beboernes medborgerskabskompetencer og ikke mindst handlekompetence i forhold til egen økonomi og selvbestemmelse i praksis. Det er derfor vigtigt at have fokus på, hvordan beboernes handlemuligheder kan udvides.

Omfanget af et eventuelt værgemål har betydning for, hvilke midler beboeren selv kan disponere over og er med til at sætte rammerne for behovet for støtte til økonomihåndtering. Det essentielle i praksis omkring etisk håndtering af beboermidler og udvikling af beboernes selvbestemmelse er, at den ses i det perspektiv, at hjælpen ydes over for medborgere med rettigheder.

Pejlemærke 4

Støtte til at træffe beslutninger skal tage udgangspunkt i borgerens ønsker og forudsætninger, og der skal være fokus på såvel unge som ældre beboeres udviklingspotentialer.

3.2. Støtte beboerne i at tage beslutninger

Når personalet støtter beboeren i at tage beslutninger, skal det ske i overensstemmelse med servicelovens intentioner. Det daglige professionelle arbejde har bl.a. til formål at fremme den enkelte beboers mulighed for at håndtere egen

økonomi og ad den vej medvirke til at øge selvbestemmelsen og livskvaliteten for mennesker på botilbud.

Da serviceloven blev indført i 1998, blev institutionsbegrebet på voksenområdet ophævet. Det var en naturlig følge af den normaliseringsproces, der havde været i gang gennem de seneste 30-40 år, hvor der blev lagt vægt på, at mennesker med handicap skulle integreres i samfundet. Ophævelsen af institutionsbegrebet indebærer, at service og bolig er blevet adskilt i lovgivningen, og at hjælpen skal ydes på baggrund af en individuel behovsvurdering og respekt for den enkeltes selvbestemmelse.

Der er langt fra tidligere tiders praksis, hvor der var fokus på at få beboeren til at tilpasse sig institutionens normer til de nuværende principper for indsatsen, der bygger på grundlæggende værdier om medborgerskab, myndiggørelse, inklusion, retten til selvbestemmelse samt fokus på beboerens ressourcer og kompetencer jf. afsnit 3.1.

Det essentielle ved at støtte beboeren i at tage beslutninger er løbende at bidrage til, at den enkelte beboer har viden om sine rettigheder og får mulighed for at mestre dem. Dermed opnår beboeren i videst mulig omfang ejerskab over eget liv og egne penge. Man kan derfor sige, at personalets primære funktion er at skabe rum for handlemuligheder og erfaringsdannelse – også selvom de er negative. Det skal dog på den anden side undgås, at personalet venter med at yde hjælp, indtil der opstået en situation, hvor det er gået galt for beboeren, fx hvis beboeren har tabt hele sit rådighedsbeløb i spil eller har foræret alle sine penge væk på grund af overdreven gavmildhed. Personalet skal derfor løbende efter behov yde støtte og vejledning, så risikoen for, at disse situationer opstår, minimeres.

Mennesker med handicap skal som andre have rum til et liv med lige så mange muligheder, rettigheder, udfordringer og risici som alle andre. Det indebærer fx dårlige vaner, usund levevis og ustabil økonomihåndtering. Mennesker med handicap har lige som alle andre ret til at bestemme, hvad der er deres interesser. Det er personalets opgave at skabe den tryghed, give den beskyttelse og yde den omsorg, som den enkelte beboer har brug for og krav på. Det er også personalets opgave at støtte og hjælpe beboere med at vælge og med at nå deres egne mål. Det er dog klart, at hensynet til beskyttelse og omsorg kan kræve, at perso-

nalet reagerer, hvis de oplever, at en beboers forfølgelse af sine mål vil have meget alvorlige, negative konsekvenser. Manglende hjælp, støtte og vejledning kan derfor være lig med omsorgssvigt. Hvis personalet på den anden side tager for meget ansvar og dermed yder for meget omsorg, er der tale om en uhensigtsmæssig og umyndiggørende praksis, der tilsidesætter beboerens ret til selvbestemmelse. Som nævnt i kapitel 2 om ledelsens opgaver er det vigtigt, at ledere af botilbud giver rum til diskussion af de udfordringer, personalet møder, herunder udfordringen mellem hensynet til hvordan omsorgsforpligtelsen og beboernes selvbestemmelsesret bedst håndteres. Det er ligeledes vigtigt, at personalet har viden om, hvilke muligheder og begrænsninger et eventuelt værgemål reelt sætter for borgerens handlefrihed.

At yde støtte til økonomihåndtering med respekt for den enkeltes selvbestemmelse og rettigheder indebærer, at der kontinuerligt tages udgangspunkt i den enkelte beboers ønsker og behov, herunder at personalet møder beboerne, hvor de er både mentalt og fysisk. Personalet skal lære beboernes ønsker, præferencer og prioriteringer at kende. Ved at kende beboerens præferencer kan personalet være forberedt på mulige dilemmaer og på, hvordan situationen takles. Det kan fx være i forhold til overforbrug, overdreven gavmildhed eller udnyttelse.

Det er også vigtigt, at processen omkring støtte til at tage beslutninger er baseret på erfaringer, viden og forventninger. Hvor nogle beboere mest har behov for praktisk hjælp til at realisere deres rettigheder og egne økonomiske beslutninger, fx ved at en medarbejder hjælper en beboer ned i banken, har andre mere behov for støtte til at tage beslutninger, så den enkelte beboer opnår og udvikler kompetencer til at administrere og disponere over egen økonomi. Det kan fx for beboere under værgemål være øvelser eller undervisning i, hvilke beslutninger, der hører under værgemålet, og hvilket beslutninger beboeren kan tage uden at inddrage værgeren.

Der kan være stor forskel på de forskellige beboeres økonomiske kompetencer. Det kan afhænge af graden af funktionsnedsættelsen eller af, hvor tidligt i livet den enkelte beboer har haft mulighed for at udvikle erfaring med at administrere og disponere over egne penge. Beboere født helt frem til 1970'erne oplevede, at de ikke fik pension udbetalt, når de flyttede på botilbud. Det var først fra 1. januar 1995, at man ophævede reglerne om, at pensionsudbetalingen standsede, når man blev optaget i et botilbud.

Selvbestemmelsen og råderetten til egne midler sidder derfor ikke som en selvfølge i alle beboere fra ungdommen, og nogle af de nuværende beboere i botilbud har ikke lært at have råderet over egen økonomi i noget større omfang. Men uanset om beboerne har opnået råderet over deres økonomi tidligt eller sent i livet, er udviklingen af deres handlekompetencer og kendskab til rettigheder en forudsætning for at forstå og træffe beslutninger om egen økonomi.

Der kan også være beboere med kommunikative vanskeligheder, som andre kan misforstå som kognitive vanskeligheder. En stor andel af beboerne har behov for individuelt tilpassede metoder for at kunne deltage i en vellykket kommunikation. Her er færdigheder og opmærksomhed på kommunikation samt omsorg og respekt for den enkeltes ret til selvbestemmelse nøgleord.

En udfordring, som kan opstå i forbindelse med at yde støtte til at træffe beslutninger, er, hvis personalet kommer til at tage udgangspunkt i, hvad de selv mener, er vigtigt eller selv ville have gjort, hvis det havde været deres penge, og derfor ikke hvad der fremstår som vigtigt for den enkelte beboer. Ofte anskuer man ønsker og problemstillinger ud fra egne værdier, normer og erfaringer, men selvom intentionen er god, er det ikke altid, at disse stemmer overens med den pågældende beboers behov, som støtten skal tage udgangspunkt i. Det vil derfor være relevant, at personalet på personalemøder, fx i teams, drøfter, hvordan botilbuddet i praksis arbejder med at gøre det muligt for beboerne at råde over egne penge, og hvordan man styrker beboernes handlekompetencer på området.

Overordnet set må indsatsen tage udgangspunkt i pædagogiske overvejelser om, hvad den enkelte beboers ønsker og behov er. Disse overvejelser kan være overvejelser som: Er der brug for hjælp og støtte og i givet fald til hvad, hvordan og af hvem? At støtte beboerne i at tage beslutninger, sådan at den enkelte beboer realiserer sin selvbestemmelse, vil derfor ofte kræve, at personalet spørger beboeren om dennes ønsker og behov.

Pejlemærke 5

Personale og pårørende skal være opmærksomme på, at eksemplets magt har stor betydning for, hvordan beboeren agerer. Personale og pårørende skal derfor via deres eksempel vise, at beboeren har selvbestemmelse.

Det er vigtigt at tage hensyn til beboernes forskellighed og individuelle behov, når man hjælper beboerne med at træffe beslutninger om økonomi. Der kan hentes inspiration i Socialstyrelsens projekt om uddannelse af beboere i medborgerskabskompetencer, som der kan hentes oplysninger om på www.servicestyrelsen.dk/bo-liv

3.3. Tydeliggørelse af pædagogiske handlemuligheder ved dilemmaer knyttet til betaling for aktiviteter mv.

Når personalet støtter beboere i at tage beslutninger om økonomihåndtering, kan der opstå udfordringer, som kræver, at personalet tydeliggør de pædagogiske handlemuligheder.

Beboere i botilbud oplever typisk, at den hjælp og støtte, som de modtager, nogle gange ydes til flere beboere på én gang, fx i forbindelse med måltider og udflugter, mens den andre gange ydes helt individuelt i forhold til den enkelte borger, fx hygiejne. Nogle af hverdagens gøremål er præget af kollektive og koordinerede indsatser set fra personalets side, mens andre indsatser har den enkelte beboer som omdrejningspunkt. Det gælder også i forbindelse med økonomihåndtering. Personalet skal ofte yde individuel støtte, når beboere skal træffe beslutninger, når den enkelte beboer fx ønsker at købe nyt tøj, men i andre tilfælde kan flere beboere have ønske om at slå sig sammen om fælles indkøb af fx et nyt TV i fællesrummet og skal derfor støttes i en kollektiv beslutning.

Når flere bor under samme tag, vil der til stadighed være en udfordring i at adskille, hvad der hører til kollektivet og til den enkelte og få tilrettelagt beslutningsprocesser, der tilgodeser den enkeltes selvbestemmelsesret. For personer med fx kognitive eller kommunikative funktionsnedsættelser, som kan have behov for støtte til at udtrykke sig, vil det ofte stille professionelle krav til personalet, at få viden frem om, hvad den enkelte beboer ønsker at bruge sine penge til. Det kan fx være vigtigt at få frem, om den pågældende overhovedet ønsker at bidrage til en gavekasse eller ugeblade i fællesrummet.

Case 3

Peter er en ung mand først i tyverne, som bor på et døgntilbud i Vestjylland. På botilbuddet er der flere beboere, der ytrer ønske om en biograftur. Peter kan normalt godt lide at gå i biografen, men han vil ikke med på turen, fordi Jens skal med. Peter bryder sig ikke om Jens, fordi Jens siger og gør ting, som irriterer Peter. De bliver altid uvenner. Personalet taler med Peter og overbeviser ham om, at han sagtens kan få en god tur i biografen, selvom Jens også tager med. Mens Peter sidder i biografen, tænker han på, at han ikke skulle være taget med.

Casen kan fx bruges til drøftelser af

- Hvorfor Peter overtales til at tage med i biografen?
- Om personalet kan tilgodese Peters ønsker på en anden måde.
- Om Peter og Jens skal have hjælp til konflikthåndtering.
- Om personalet skal lade være med at tilbyde fælles biografture for Peter og Jens.

Det er vigtigt at skelne mellem det individuelle og det kollektive, når man skal afgrænse, hvordan den enkelte beboer mest hensigtsmæssigt kan støttes i at træffe beslutninger vedrørende økonomi.

Støtten til borgeren skal tage udgangspunkt i borgerens selvbestemmelse i forhold til egen økonomi. Hvis personalet på et botilbud fx foreslår en fælles udflugt til den lokale biograf, men Peter, som den eneste ikke har lyst til at gå i biografen, skal hans valg respekteres, også når det indebærer, at nogle indsatses ikke kan ydes kollektivt for alle beboere i et botilbud på en gang. Det kan styrke indsatsen på botilbuddet, hvis der lægges op til en diskussion af, hvor langt personalet må gå, når en beboer siger nej til fx at tage med botilbuddet i biografen. Helt grundlæggende skal den enkeltes valg respekteres. Men det kan være vigtigt at finde ud af, om der er andre grunde, end lige lysten til at tage i biografen, der har betydning for, hvorfor Peter ikke ønsker at tage med. Er det fordi, han hellere vil se en anden film, eller fordi han ikke har lyst til at sidde ved siden af Jens, som han har en konflikt med, og som han måske har behov for hjælp til at løse. Det kan selvfølgelig også være, at der er gode grunde til at motivere Peter til at tage med i biografen.

Respekten for beboerens selvbestemmelse skal også være der, når personalet tager på indkøb med Peter, og Peter ønsker at bruge hele sit rådighedsbeløb på

film, flødekarameller og tyggegummi, men respekten for Peters selvbestemmelse må ikke må blive brugt som undskyldning for ikke at yde en pædagogisk indsats.

De rationaler, der ligger bag, hvad Peter og de andre beboere ønsker at bruge deres penge på, er ikke nødvendigvis de samme som personalets. Det skal de heller ikke være. Det afgørende er, at det er beboeren, eventuelt med støtte fra personalet, som definerer sine egne ønsker og behov. Det daglige arbejde med holdninger, viden og forventninger er derfor centralt for at udvikle beboernes handlekompetencer og selvbestemmelse i praksis. Når personalet støtter beboere i at tage beslutninger, er det deres professionelle etik, som er med til at styre, hvordan personalet bør handle professionelt.

For medarbejdere i botilbud er især to etiske værdier meget centrale: Det er omsorg for beboeren, og den anden er respekten for den andens personlige valg. Medarbejderne har pligt til at yde omsorg og har et særligt ansvar for at varetage beboernes interesser, når de selv har svært ved at gøre det, og pligt til at respektere deres personlige valg jf. afsnit 1.1. Der kan søges yderligere information i inspirationshæftet "På den anden side – etik, dilemmaer og omsorg", som er udgivet af UFC Handicap 2005.

Pejlemærke 6

Beboeren skal have kendskab til egne rettigheder, og ledelse, personale og pårørende skal ligeledes have kendskab til disse rettigheder.

3.4. Personalets fokus på pårørendes forskellighed og roller

Der kan være stor forskel på den enkelte beboers ønsker og behov for at inddrage pårørende til at håndtere økonomien. Der kan også være stor forskel på, hvor stor en rolle pårørende ønsker at spille i håndteringen af deres barns, mors, brors etc. økonomi. Det har naturligvis betydning for, hvilken professionel indsats der er behov for fra personalets side.

Det er vigtigt i relationsarbejdet, at personalet anerkender de pårørendes ønske

² På den anden side – Etik, dilemmaer og omsorg. UFC Handicap 2005. ISBN: 87-90930-35-5

om at beskytte og hjælpe beboeren. Det skal undgås, at personale og pårørende bruger beboerens selvbestemmelsesret som et værn mod hinanden, fx mellem parter, der er kritiske over for hinanden, og som gør krav på at kende beboerens ønsker bedst. Det skal undgås, at beboeren bliver gidsel i en magtkamp mellem personale og pårørende. Om forebyggelse og håndtering af konflikter mellem personale og pårørende henvises til Servicestyrelsens håndbog "Samarbejde med pårørende - forebyggelse og håndtering af konflikter, fra oktober 2011.

I tilfælde, hvor pårørende varetager opgaver i den enkelte beboers økonomi, kan der stadig være behov for, at personalet varetager støtte til at træffe beslutninger. Det kan eksempelvis være at gøre beboeren opmærksom på sin ret til selvbestemmelse og yde støtte til at mestre den i situationer, hvor pårørende glemmer at varetage beboerens egne ønsker og behov. Samtidig er det vigtigt at informere pårørende om den pågældende beboers selvbestemmelsesret. Ledere og personale på botilbud har derfor et professionelt ansvar for at skabe gode rammer for samspillet mellem beboere og pårørende. For yderligere information om pårørendesamarbejde kan der henvises til inspirationshæftet "Politik for pårørendesamarbejde i botilbud", som er udarbejdet af Socialstyrelsen i januar 2012.

Pejlemærke 7

Der skal være fokus på pårørendes forskellighed og roller og på, at de kan bidrage med forskellige former for viden alt efter den enkelte beboers situation.

KAPITEL 4. PÅRØRENDES OG VÆRGERS ROLLER

4.1. Tydeliggørelse af pårørendes rolle

Der er ingen tvivl om, at mange pårørende gør et stort og betydningsfuldt arbejde for deres nærtstående på botilbud. Dette afsnit beskæftiger sig med pårørendes rolle i forhold til voksne, der bor på botilbud, og hvordan pårørende kan inddrages i relation til at yde beboeren støtte til at håndtere økonomi.

Generelt er det vigtigt, at ledelse og personale på botilbud har respekt for, at pårørende har et stort personligt kendskab til den enkelte beboer. Pårørende er derfor en ressource i forhold til at forstå, hvad beboeren ønsker og i forhold til at kunne støtte beboeren i at træffe beslutninger om egen økonomi, prioriteringer af forbrug mv.

Juraen bruges sætningen: "En, der kan handle fornuftsmæssigt..." om blandt andre en person, der har mulighed for at give andre fuldmagt til at handle på sine vegne. En beboer, der kan handle fornuftsmæssigt, kan derfor give en pårørende fuldmagt til at varetage forskellige opgaver af økonomisk karakter. Det kan fx være at købe et tv for den pågældende. I fuldmagtskonstruktionen ligger en pligt for fuldmagtshaveren, fx en pårørende, til at varetage fuldmagtsgiverens, fx en beboers, interesse, herunder at følge fuldmagtsgiverens anvisninger. Socialstyrelsens kommende informationsmateriale vil indeholde eksempler på fuldmagter.

Pårørende må generelt kun inddrages vedrørende økonomi efter samtykke fra beboeren, og det skal være tydeligt for beboeren, hvad den pågældende har givet samtykke til.

Som udgangspunkt har personalet tavshedspligt med hensyn til fortrolige oplysninger om beboerne, som personalet kommer i besiddelse af via arbejdet. Det kan være fortrolige oplysninger af økonomisk karakter. Hvis beboeren ikke ønsker, at personalet orienterer pårørende om, hvad beboeren har brugt sine penge på, skal det respekteres.

I lighed med, at der kan være forskel på, hvor meget beboerne ønsker at inddra-

ge pårørende i deres økonomi, kan der imidlertid også være forskel på, hvor meget de pårørende selv ønsker at blive inddraget. Behovs- og forventningsafstemning mellem beboere, personale og pårørende er derfor helt centralt for at tilgodese hensynet til beboerens selvbestemmelse og ønsker.

Nogle beboere har svært ved at give udtryk for behov, tanker og følelser. Pårørende kan ofte bidrage med vigtig viden om beboeren, som personalet kan have stor nytte af i forbindelse med at kunne yde den rette støtte til at håndtere økonomi. Det kan eksempelvis være viden om den pågældendes interesser og vaner, som kan hjælpe personalet til at kunne forstå beboerens ønsker. Pårørende kan også bidrage med viden, som personalet kan bruge, når det handler om at støtte de beboere, der kan være sårbare over for misbrug i form af tyveri, manipulation mv. Pårørende kan derfor fungere som talerør for beboeren og bidrage til at fremme den enkelte beboers selvbestemmelse og retssikkerhed. Det har stor betydning, at den daglige praksis tilpasses, så personalet i hver enkelt situation kan tage højde for, hvilken konkret viden og funktion de pårørende kan bidrage med. Nøgleordet er dialog.

En pårørende kan dog også være med til at hæmme den enkelte beboers selvbestemmelse. Dette kan hænge sammen med, at pårørende kan være låst fast i et bestemt billede af deres barns, mors, søskendes etc. ressourcer, kompetencer og forudsætninger, hvilket kan resultere i overbeskyttelse og manglende motivation hos beboeren til at gøre sig egne erfaringer med at håndtere sin økonomi. Det kan også være, at pårørende overtaler beboeren til at købe bestemte ting, som den pårørende mener, at beboeren enten mangler eller vil blive glad for at være i besiddelse af – uden at pågældende rent faktisk ønsker at bruge penge på dette. Det er ikke den pårørendes opgave at begrænse den enkelte beboers muligheder for at gøre brug af rettigheder og handlemuligheder, men den pårørende kan støtte og fremme beboerens egen realisering af sine ønsker og behov.

I samarbejdet mellem pårørende og personalet har det stor betydning at have fokus på de begrænsninger, som den enkelte beboers funktionsnedsættelse sætter for den pågældende, men også på den pågældendes ressourcer. Nogle beboere på botilbud har fx kognitive funktionsnedsættelser med store vanskeligheder på nogle områder, eksempelvis i forhold til at danne sig et overblik over deres økonomi og betale regninger, men ikke på andre områder, eksempelvis i forhold til at træffe beslutning om, hvilket tøj de ønsker at købe. I samarbejdet med pårø-

rende er det ligeledes vigtigt at have fokus på, om kommunalbestyrelsen i kommunen har udarbejdet en pårørendepolitik, og hvordan der i givet fald arbejdes med den på botilbuddet.

Uanset årsagen til, at beboeren har behov for støtte til at håndtere økonomi, er det vigtigt at huske på, at mennesker med udviklingshæmning, eller andre psykiske funktionsnedsættelser, ligesom alle andre har udviklingspotentiale livet igennem. De skal derfor støttes med udgangspunkt i et livslangt læringsperspektiv. Læs om støtte til beslutningstagen under kapitel 3.

Særligt om pårørende som værgere

For personer under værgemål skal der altid beskikkes en værge. Oftest vil værgen blive beskikket blandt familien til den, der skal under værgemål, eller andre nære pårørende eller venner.

For at kunne tilgodese hensynet til beboerens selvbestemmelse, er det vigtigt, at såvel værgen, som beboeren og personalet, ved, hvilke opgaver værgen har, og hvornår den pågældende handler som henholdsvis værge og pårørende.

En pårørende, der er udpeget til værge, kan nogle gange stå i et dilemma, fordi den pågældende i egenskab af at være pårørende kan have normer for anvendelse af penge, der ikke flugter med den opgavevaretagelse, der ligger i værgemålet. Det kan for eksempel være, at der i familien er tradition for, at der holdes dyre runde fødselsdage på hotel med mange gæster. En pårørende kan derfor mene, at det vil være en god ide, at beboeren – som man nu gør i den familie – holder en sådan fest, når den pågældende fylder 40 år. Det er imidlertid ikke sikkert, at beboeren mener det samme. Værgen skal derfor være opmærksom på, hvornår den pågældende handler som værge med de pligter, der følger af værgemålet, og hvornår den pågældende mener noget som pårørende. Se nærmere om værgens rolle og opgaver nedenfor under punkt 4.2.

Case 4

Anna er en ældre kvinde, som bor på et botilbud på Fyn. Annas helt store passion er at samle på kongelige porcelænsfigurer, og de bliver dagligt støvet af og flyttet rundt i hendes bolig. Hun kan godt lide at have orden i sine ting. Annas bror, der også er værge, kommer kun sjældent på besøg. Annas bror bryder sig ikke om, at Anna samler på porcelænsfigurer. Anna siger: "Min bror synes, at de

koster så mange penge”, og han bliver så sur og tvær, når jeg bruger penge til en figur.” Derfor har Anna også fået sig en ny hobby. Hun samler på holdere til køkkenruller. Køkkenrulleholdere er trods alt billigere, siger Anna – selv dem, hvor bunden er i marmor.

Selvom personalet prøver at støtte op om Annas passion for porcelænsfigurer, er hun holdt op med at spørge broderen om penge til at købe figurer. Derfor bruger hun det faste beløb, hun får fra sin bror på holdere til køkkenruller og sparer ved siden af nøjsomt op til en figur. Uanset, hvad Anna beder om penge til, synes broderen, at det er noget pjat.

Case 5

Christians væрге, som også er hans mor, vil bestemme, hvilke og hvor mange gæster Christian skal invitere til sin fødselsdag, og at den skal holdes på et hotel. Bag moderens beslutning ligger et ønske om, at Christians kontakt til familien vedligeholdes. Christian er involveret i beslutningen og er klar over, at han betaler for fødselsdagen, men siger: ”Jeg kan ikke lide det hotel, og nu går der lang tid, før jeg har råd til det tv, jeg så nede i byen.”

Case 4 og 5 kan fx bruges til drøftelser af

- Om Anna og Christian får den rette støtte til at kende deres rettigheder og udvikle handlekompetence.
- Om dialogen mellem personalet/ledelsen i botilbuddet og de pårørende/værgerne kan forbedres.
- Om pårørendeværgerne varetager Christians interesser.

Pejlemærke 8

Støtte til at håndtere økonomi skal ske med udgangspunkt i beboerens selvbestemmelsesret, egne ønsker og behov. Det er vigtigt, at personale og ledelse på botilbud har fokus på:

- Hvad de pårørende skal inddrages i, herunder aftaler herom.
- Hvad de pårørende har indflydelse på.
- Hvad de pårørende forventer og kan forventes at blive inddraget i.

Det gælder både i forbindelse med indflytning og under opholdet i botilbuddet.

4.2. Tydeliggørelse af værgers rolle og opgaver

Voksne er som udgangspunkt myndige og kan forpligte sig økonomisk. Der kan iværksættes værgemål for at beskytte voksne, der på grund af helbredsmæssige forhold ikke er i stand til at varetage deres egne økonomiske eller personlige anliggender. Værgens opgaver, pligter og ansvar er reguleret i værgemålsloven³ og suppleres af værgemålsbekendtgørelsen.

Det er vigtigt, at beboeren ikke fratages mulighed for læring og erfaringsdannelse vedrørende økonomi – også i de tilfælde, hvor beboeren er under værgemål. Det essentielle er derfor, at både værge og beboer har kendskab til værgens rolle og det retlige indhold, ligesom det er vigtigt, at beboeren kender sin egne rettigheder.

Det følger af værgemålslovens § 5, stk. 1, at der kan iværksættes værgemål for den, der på grund af bl.a. sindssygdom, herunder svær demens, eller anden form for alvorligt svækket helbred er ude af stand til at varetage sine anliggender, hvis der er behov for det. Værgemål kan begrænses til at angå økonomiske forhold, hvis der kun er grund til at have en værge på dette område.

Personer, der er under værgemål, er ikke umyndige, med mindre de er frataget den retlige handleevne. I forbindelse med værgemål efter § 5, der omfatter økonomiske forhold, kan den retlige handleevne fratages, hvis det er nødvendigt for at hindre, at den pågældende udsætter sin formue, indkomst eller andre økonomiske interesser for fare for at blive forringet væsentligt, eller for at hindre økonomisk udnyttelse. Se nedenfor i tekstboksen om værgemålslovens § 6 og fratagelse af retlig handleevne.

Følgende fremgår af værgemålslovens § 6:

§ 6. I forbindelse med værgemål efter § 5, der omfatter økonomiske forhold, kan den retlige handleevne fratages, hvis dette er nødvendigt for at hindre, at den pågældende udsætter sin formue, indkomst eller andre økonomiske interesser for fare for at forringes væsentligt, eller for at hindre økonomisk udnyttelse. Fratagelsen af den retlige handleevne kan ikke begrænses til at angå bestemte aktiver eller anliggender.

³ Lovbekendtgørelse nr. 1015 af 20. august 2007.

Stk. 2. Den, der er frataget handleevnen, er umyndig og kan ikke selv forpligte sig ved retshandler eller råde over sin formue, medmindre andet er bestemt.
Stk. 3. Afgørelser om fratagelse af handleevne tinglyses, jf. tinglysningslovens § 48.

Fratagelse af retlig handleevne indebærer imidlertid ikke, at der ikke skal være fokus på at udvikle beboerens handlekompetence i forhold til økonomi. Nedenfor i faktaboksen refereres værgemålslovens § 42, stk. 1, om umyndiges råden. Endvidere refereres værgemålslovens § 25, stk. 3, som § 42, stk. 1, henviser til.

Følgende fremgår af værgemålslovens § 42, stk. 1:

§ 42. Umyndige råder selv over,

- 1) hvad de har erhvervet ved eget arbejde, efter at de er fyldt 15 år, eller efter at de er frataget den retlige handleevne,
- 2) hvad de har fået til fri rådighed⁴ som gave eller som friarv⁵ ved testamente, og
- 3) hvad værger har overladt dem efter § 25, stk. 3.

Følgende fremgår af værgemålslovens § 25, stk. 3:

Hvis værger finder det forsvarligt, at den, der er under værgemål, sørger for sine egne behov, kan værger overlade denne penge til egen rådighed til dette formål.

Om den umyndige selv råder over de aktiver, som er opremset i værgemålslovens § 42, stk. 1, afhænger ikke af, om værger finder det forsvarligt. Værger kan imidlertid efter § 42, stk. 3, med statsforvaltningens godkendelse fratage den umyndige rådigheden, hvis det er nødvendigt af hensyn til dennes velfærd.

Den, der er frataget handleevnen, er umyndig og kan ikke selv forpligte sig ved retshandler eller råde over sin formue, med mindre andet er bestemt, jf. § 6, stk. 2, i værgemålsloven. Fratagelsen af den retlige handleevne kan ikke begrænses til at angå bestemte aktiver eller anliggender og omfatter derfor altid alle økonomiske forhold. Fratagelsen af den retlige handleevne kan ikke omfatte personlige forhold.

⁴ Fx som arbejdsdusør i forbindelse med beskyttet beskæftigelse.

⁵ Det er alene, hvad den umyndige har fået til fri rådighed som gave eller som friarv ved testamente, der er til den umyndiges frie rådighed, jf. værgemålslovens § 42, stk. 1, nr. 2.

⁶ Testamentarisk friarv: Arv, der i henhold til arveloven er friarv, og som arvelader har rådet over ved testamente.

Et værgemål skal afpasses efter den pågældendes behov og må ikke være mere omfattende end nødvendigt. Der kan ikke ske en fratagelse af handlevnen efter værgemålslovens § 6, hvis den pågældendes interesser i tilstrækkeligt omfang kan tilgodeses ved værgemål efter § 5, jf. værgemålslovens § 8, stk. 1.

Der kan iværksættes samværgemål for den, der bl.a. på grund af uerfarenhed eller svækket helbred selv ønsker hjælp til at administrere sin formue eller til at varetage andre økonomiske anliggender, hvis der er behov for det. Samværgemålet kan begrænses til at angå bestemte økonomiske aktiver eller anliggender.

Værgen eller samværgen vil oftest blive beskikket blandt familien til den, der skal eller er under værgemål, eller blandt andre nære pårørende eller venner. Findes der ikke personer blandt de nærmeste, som vil eller kan være værge, beskikkes en af de faste værger, som statsforvaltningen har antaget.

Når en beboer er under økonomisk værgemål, skal værgen inden for hvervets omfang varetage de økonomiske interesser for den pågældende beboer, sådan at beboerens formue og indtægter bevares og anvendes til gavn for beboeren. Omfanget af værgemålet fremgår af beskikkelsen.

Det er vigtigt at holde sig for øje, at en værge har nogle opgaver af retlig karakter. Værgen er således ikke en omsorgsperson.

Imidlertid skal værgen til stadighed have det fornødne kendskab til personen under værgemål, således at værgen kan træffe beslutninger, som er i overensstemmelse med den pågældendes interesser.

Dette kendskab opnås og vedligeholdes blandt andet ved, at værgen møder personen under værgemål, og har kontakt til pårørende og personale. Værgen har efter værgemålsloven om muligt også pligt til at spørge den, der er under værgemål, før der træffes beslutning i vigtige anliggender.

Det er i den forbindelse også vigtigt at være opmærksom på, at der ikke kun findes én måde at være værge på. Dette gælder, uanset om værgen er udpeget blandt familien eller er en af statsforvaltningens faste værger.

Opgaven som værge kan således udfyldes på mange forskellige måder. Nogle faste værger vælger fx at påtage sig opgaver, som normalt kun foretages af pårørende, mens andre efter aftale vil overlade den samme slags opgaver til pårørende eller personale. Dette kan eksempelvis være indkøb af tøj og nyanskaffelser såsom tv, sofa og lamper.

Hvis værgen misbruger sin stilling eller i øvrigt viser sig uegnet til hvervet, eller hvis det er nødvendigt af hensyn til den, der er under værgemål, vil værgen kunne fratages værgebeskikkelsen efter værgemålslovens § 12. Misbrug vil foreligge, når værgen handler mod interesserne for den, der er under værgemål, ved fx at give sig selv store gaver uden statsforvaltningens godkendelse.

Selv om der ikke foreligger misbrug, kan der ske fratagelse, hvis værgen viser sig uegnet fx ved at undlade at opfylde sine forpligtelser over for tilsynsmyndigheden. Der kan være tale om forpligtelser til at aflægge værgemålsregnskab og ansøge om godkendelse til usædvanlig dispositioner. Uegnetheden kan også bestå i, at værgen ikke foretager sig nødvendige eller hensigtsmæssige dispositioner til fordel for personen under værgemål. Endelig kan fratagelse ske, hvis det er nødvendigt af hensyn til personen under værgemål, selv om værgen hverken har misbrugt sin stilling eller er uegnet. Der vil i denne situation typisk være tale om svære samarbejdsproblemer mellem værgen og personen under værgemål, uden at ansvaret herfor kan tilskrives værgen.

Afgørelser om værgemål træffes af statsforvaltningen. Der henvises til statsforvaltningernes hjemmeside www.statsforvaltning.dk. Retten træffer afgørelse om fratagelse af retlig handleevne efter værgemålslovens § 6.

Civilstyrelsen har det øverste tilsyn med værgemål og er klageinstans for statsforvaltningernes afgørelser om blandt andet værgebeskikkelse. På Civilstyrelsens hjemmeside kan downloades Værgevejledning – en orientering for værger, hvor reglerne om de forskellige værgemålsordninger er uddybet. Se endvidere Notat om værgemål og faste værger på Justitsministeriets hjemmeside www.jm.dk

Nedenfor er et eksempel på aftaleskema udarbejdet i fællesskab med værge, botilbud og beboer A, som kan bruges til at skabe klarhed over, hvem der beslutter hvad.

Emner	Beslutter/ udfører	Beslutter i fæl- lesskab	Orienteres
Økonomi generelt Særlig aftale om hvem der udfører betalinger mv.			
Faste udgifter i forbindelse med ophold på botil- buddet			
Forsikringer mv.			
Udgifter til boligen			
Udgifter til tøj			
Udgifter til personlig pleje			
Udgifter til aktiviteter			
Udgifter til ferie			
Udgifter til gaver			
udgifter til daglige fornø- denheder			

Pejlemærke 9

Det er vigtigt, at personale og ledelse på botilbud har fokus på, hvilke opgaver, pligter og ansvar værgen har i forhold til den enkelte beboer, så personalet kan skelne imellem, hvilke opgaver der hører under henholdsvis værgen, pårørende og personale. Tilsvarende er det vigtigt, at beboeren har kendskab til egne rettigheder og hvilke opgaver, værgen skal varetage.

4.3. Udvikling af dialogbaseret relation mellem personale og pårørende

Ledere og medarbejdere i botilbud har et professionelt ansvar for at skabe gode rammer både for samværet mellem beboerne og deres pårørende og for relationen mellem medarbejdere og pårørende. På den baggrund kan der opbygges et tillidsforhold parterne imellem, som kan være afgørende for det gode samarbejde. I den forbindelse er det vigtigt at have fokus på, at pårørende er forskellige, herunder at den enkelte beboer kan have pårørende, der er forskellige.

Socialstyrelsen har i oktober 2011 udgivet håndbogen "Samarbejde med pårørende - forebyggelse og håndtering af konflikter". Hensigten med håndbogen er, at den kan fungere som et opslagsværk for bl.a. personale på botilbud, der arbejder med pårørende og dermed kan komme ud for at skulle løse konflikter. Håndbogen består først og fremmest af en række forslag til, hvordan man fra starten kan sikre et godt samarbejde med pårørende og dermed forsøge at forebygge at konflikter opstår. Håndbogen kan hentes på Socialstyrelsens hjemmeside.

Socialstyrelsen har desuden i januar 2012 udgivet inspirationshæftet "Politik for pårørendesamarbejde i botilbud". Hæftet kan bruges som inspiration til at udarbejde og implementere pårørendepolitikker i kommunerne samt bidrage med viden om, hvordan disse politikker kan medvirke til et godt og konstruktivt samarbejde mellem professionelle og pårørende med respekt for beboers selvbestemmelsesret, herunder i forhold til beboers økonomi. Hæftet indeholder bl.a. konkrete eksempler på, hvordan lokale politikker kan omsættes til daglig praksis på botilbuddene. Hæftet kan hentes på Socialstyrelsens hjemmeside

KAPITEL 5. MYNDIGHEDERNES OG POLITIKERNES BEVÅGENHED

5.1. Opmærksomhed på borgerens økonomiforståelse og -håndtering

Servicelovens § 3 fastsætter, at myndighedsansvaret i forhold til borgerne ved tildeling af sociale ydelser ligger hos kommunalbestyrelsen. Det er derfor kommunen, der træffer afgørelse om visitation til botilbud mv. efter serviceloven.

Det fremgår af retssikkerhedslovens § 5, at kommunalbestyrelsen skal behandle ansøgninger og spørgsmål om hjælp i forhold til alle de muligheder, der findes for at give hjælp efter den sociale lovgivning, herunder også rådgivning og vejledning. Kommunalbestyrelsen skal desuden være opmærksom på, om der kan søges om hjælp hos en anden myndighed eller efter anden lovgivning. Kommunalbestyrelsen skal fx være opmærksom på, om der er behov for at bede statsforvaltningen om at beskikke en værge efter værgemålsloven.

I forbindelse med visitation til botilbud kan det – afhængig af beboers behov for hjælp - være relevant, at der foretages en udredning af borgerens økonomiforståelse og evne til at håndtere egen økonomi. Det kan skabe grundlag for, at kommunalbestyrelsen i forbindelse med afgørelsen om den enkelte borger, tager højde for dennes behov for støtte til at håndtere økonomi. Det kan endvidere skabe grundlag for, at kommunalbestyrelsen i forbindelse med valget af botilbud/leverandør kan stille krav om, at botilbuddet/leverandøren støtter beboeren i at håndtere økonomi. Og endelig kan det skabe grundlag for, at botilbuddet, allerede fra beboeren flytter ind, er opmærksom på, hvilket behov beboeren har i forhold til støtte til håndtering af økonomi.

I servicelovens § 141 er der regler om handleplaner for voksne. Reglerne er nærmere beskrevet i kapitel 17 i Socialministeriets vejledning nr. 1 af 15. februar 2011 til serviceloven. I handleplanen kan der fx sættes mål for, hvordan man vil styrke beboerens håndtering af egen økonomi. Afhængig af borgerens behov for støtte kan det være relevant, at borgerens handleplan indeholder mål for udvikling af borgerens økonomiforståelse og håndtering af sin økonomi. For at bidrage til at fastholde fokus på udvikling af beboerens økonomiforståelse og håndte-

ring af økonomi kan eventuelle administrationsaftaler mellem beboeren og kommunen eller botilbuddet om økonomihåndtering vedlægges som bilag til handleplanen.

Baggrunden for kravet til kommunalbestyrelsen om at tilbyde at udarbejde en handleplan for indsatsen er bl.a. at klargøre målet med indsatsen og at sikre en sammenhængende og helhedsorienteret indsats. Udarbejdelse af handleplaner er en myndighedsopgave, som kommunalbestyrelsen skal tage sig af. Det er derfor kommunalbestyrelsen, der tager stilling til om, og i hvilket omfang, fx leverandører af serviceydelser, herunder ledelse og personale i botilbud, skal bidrage til at udarbejde handleplaner.

Arbejdet med handleplaner indebærer, at der kan skabes et grundlag for en systematisk evaluering af indsatsen, en systematisk opfølgning på, om de mål, der er opsat for den enkelte borger, nås og et udgangspunkt for en kvalitetssikring af indsatsen.

For uddybning af reglerne om handleplaner henvises til kapitel 17 i Socialministeriets vejledning nr. 1 af 15. februar 2011 til serviceloven og til kapitel 12 om delegation i samme vejledning.

Pejlemærke 10

Kommunen skal i forbindelse med udredningen af borgerens behov for indsatser efter serviceloven være opmærksom på borgerens økonomiforståelse og på, om borgeren har behov for støtte til at håndtere sin økonomi. Kommunalbestyrelsen skal tage højde for økonomihåndtering i afgørelsen om indsatser over for den enkelte borger.

Kommunen kan overveje, om udvikling af økonomiforståelse og kompetencer til økonomihåndtering skal være særlige fokusområder i den enkelte beboers handleplan.

5.2. Opmærksomhed på behov for beskikkelse af værger

Der findes forskellige muligheder for og regler om at lade andre varetage de økonomiske forhold for personer, der har behov for hjælp til at håndtere økonomi. Disse muligheder er nærmere beskrevet under punkterne 1.2. og 4.2. Det er vigtigt, at såvel den kommunale myndighed som personale og ledelse i botilbud

er opmærksomme på reglerne på området, bl.a. fordi afgivelse af samtykke på en andens vegne eller disposition over andres midler ikke er lovlig, med mindre der foreligger værgemål, administrationsaftale eller en fuldmagt.

Kommunalbestyrelsen skal ifølge servicelovens § 82, stk. 2, vurdere, om der er pårørende eller andre, der kan inddrages til at varetage interesserne for en person med betydelig nedsat psykisk funktionsevne. Kommunalbestyrelsen skal i den forbindelse være opmærksom på, om der er behov for at bede statsforvaltningen om at udpege en værge. Se nærmere om værgemål på [www. statsforvaltning.dk](http://www.statsforvaltning.dk) eller [www. civilstyrelse.dk](http://www.civilstyrelse.dk) for en nærmere uddybning af de forskellige værgemålsordninger mv.

5.3. Udvikling af myndighedernes personrettede og driftsorienterede tilsyn

Det personrettede tilsyn

Kommunalbestyrelsen i den kommune, der har pligt til at yde hjælp efter serviceloven, fører ifølge servicelovens § 148, stk. 1, tilsyn med de tilbud, som kommunalbestyrelsen har truffet afgørelse om i forhold til den enkelte beboer. Kommunalbestyrelsen skal ifølge servicelovens § 148, stk. 2, løbende følge de enkelte sager for at sikre sig, at hjælpen fortsat opfylder sit formål. Kommunalbestyrelsen skal herunder være opmærksom på, om der er behov for at yde andre former for hjælp. Opfølgningen skal ske ud fra beboerens forudsætninger og så vidt muligt i samarbejde med beboeren.

Det er vigtigt at have fokus på det konkrete grundlag for kommunalbestyrelsens personrettede tilsyn i forhold til den enkelte borger. Kommunalbestyrelsen skal desuden have fokus på den afgørelse, som den har truffet om hjælp i forhold til den pågældende, og bestillingen af udførelsen af opgaven hos leverandøren. Kommunalbestyrelsen kan endvidere i grundlaget for tilsynet inddrage de mål mv., der er opsat i borgerens handleplan efter servicelovens § 141.

For uddybning af reglerne om det personrettede tilsyn og opfølgning henvises til kapitel 18 i Socialministeriets vejledning nr. 1 af 15. februar 2011 til serviceloven.

Det driftsorienterede tilsyn

Det driftsorienterede tilsyn omfatter tilsyn med tilbuddets personale, bygningsmæssige forhold og økonomi. Det omfatter bl.a. tilsyn med, om personalets kvalifikationer svarer til den opgave, som tilbuddet skal løse, herunder i forhold til at kunne yde beboerne støtte til at håndtere økonomi. For uddybning af reglerne om det driftsorienterede tilsyn henvises til punkterne 28 og 35 i Socialministeriets vejledning nr. 1 af 15. februar 2011 til serviceloven. Det bemærkes, at regeringen i oktober 2012 har indgået aftale med samtlige Folketingets partier om et nyt socialtilsyn. Reglerne om det driftsorienterede tilsyn forventes ifølge aftalen ændret pr. 1. november 2013.

Pejlemærke 11

Der kan i tilrettelæggelsen af indsatsen på botilbud i kommunen/regionen skabes fokus på, hvordan der arbejdes med at styrke beboernes ret til at råde over egne penge.

Der kan i tilrettelæggelsen og udførelsen af såvel det personrettede som det driftsorienterede tilsyn rettes fokus på:

- Personalets kompetencer i forhold til at yde støtte til økonomihåndtering
- Hvordan det enkelte tilbud håndterer beboermidler, herunder om lokale aftaler overholdes, om "bogholderiet" er i orden, og hvordan der arbejdes med beboernes forståelse for og håndtering af økonomi.
- Øget samarbejde mellem de myndigheder, der udfører driftsorienteret tilsyn og personrettet tilsyn i botilbuddet, i de tilfælde hvor det ikke er samme myndighed.

5.4. Kommunalbestyrelsens og regionsrådets ansvar som driftsherrer for botilbud

Med servicelovens indførelse i 1998 blev institutionsbegrebet på voksenområdet ophævet. Det var en naturlig følge af den normaliseringsproces, der havde været i gang gennem de seneste 30-40 år, hvor der blev lagt vægt på, at mennesker med handicap skulle integreres i samfundet. Ophævelsen af institutionsbegrebet indebærer, at service og bolig er blevet adskilt i lovgivningen, og at hjælpen skal ydes på baggrund af en individuel behovsvurdering og respekt for den enkeltes selvbestemmelse.

Der er langt fra tidligere tiders daglige praksis, hvor der var fokus på at få beboeren til at tilpasse sig institutionens normer til de nuværende principper for indsatsen, der bygger på grundlæggende værdier om medborgerskab, myndiggørelse, inklusion retten til selvbestemmelse samt fokus på beboerens ressourcer og kompetencer jf. afsnit 3.1.

Mennesker med handicap skal som andre have rum til et liv med lige så mange muligheder, rettigheder, udfordringer og risici som alle andre. Det indebærer fx dårlige vaner, usund levevis og ustabil økonomihåndtering. Mennesker med handicap har lige som alle andre ret til at bestemme, hvad der er deres interesser.

Det er kommunalbestyrelsen og regionsrådets ansvar at arbejde for, at de tilbud, som kommunalbestyrelsen og regionsrådet er driftsherrer for, også arbejder for at fremme inklusion, selvbestemmelse, mulighed for at støtte beboeren i at træffe beslutninger osv., herunder i forhold til beboernes håndtering af egen økonomi. Det kan ske ved at formulere visioner og planer for driften og ved at stille krav til ledelsen af de tilbud, som kommunalbestyrelsen og regionsrådet er driftsherrer for.

Det er vigtigt, at kommunalbestyrelsen og regionsrådet som overordnede ansvarlige for driften af botilbud sørger for, at der udstikkes rammer og træffes beslutninger, der understøtter, at ledelse og personale bedst muligt kan håndtere de udfordringer ledelse og personalet møder, herunder udfordringen mellem hensynet til hvordan omsorgsforpligtelsen og beboernes selvbestemmelsesret bedst håndteres.

Det kan fx være relevant at have fokus på dette, når kommunalbestyrelsen og regionsrådet udarbejder handicappolitikker, når der udarbejdes visioner og planer for udviklingen på handicap- og socialpsykiatriområderne, og når der skal træffes beslutninger om kompetenceudvikling af personale og ledere.

5.5. Fokus på personalets habilitet

Der gælder et generelt krav om, at offentligt ansatte skal vise sig værdige til den agtelse og tillid, som arbejdet kræver. Det kaldes decorumskravet eller vandelskravet. Offentligt ansatte kan på grund af deres adfærd eller livsførelse miste den agtelse, der kræves i stillingen. Det gælder også for personale, der yder støtte til

håndtering af økonomi.

I kapitel 6 i Socialforvaltningsret af Jon Andersen, Nyt Juridisk Forlag 2010 kan der læses mere om habilitetsreglerne, og der gives eksempler på, at decorumskravet ikke er opfyldt.

Pejlemærke 12

Det er vigtigt, at kommunen og regionen er opmærksomme på decorumskravet for offentligt ansatte og på, at få stillet tilsvarende krav til personalet i private botilbud.

5.5. Udarbejdelse af lokale retningslinjer

Som det er nævnt i indledningen til rapporten udarbejder Socialstyrelsen i begyndelsen af 2013 informationsmateriale om betaling, administration og opbevaring af midler mv. for personer med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne. Informationsmaterialets formål er bl.a. at inspirere kommunalbestyrelserne til at fastsætte interne retningslinjer om betaling, administration og opbevaring af midler for målgruppen.

BILAG 1: ARBEJDSGRUPPENS MEDLEMMER

Udpeget af KL

Konsulent Rigmor Lond

Udpeget af Danske Regioner

Seniorkonsulent Mette Holm Sørensen

Funktionsleder Anne J. Schiermer

Udpeget af LEV

Landsformand Sytter Kristensen

Politisk konsulent Thomas Gruber

Udpeget af SL

Socialfaglig konsulent Ditte Sørensen (møde 1 og 2)

Socialfaglig konsulent Asbjørn Agerschou (møde 3-5)

Udpeget af FOA

Pædagogisk konsulent Jan Simon Petersen

Konsulent Ulla Rosenkvist

Udpeget af 3F

Bestyrelsesmedlem og omsorgsmedhjælper Lis Christensen

Konsulent Nina Vedel Møller

Udpeget af Socialt Lederforum

Direktør Ib Poulsen

Centerleder Mona Herskind

Udpeget af Socialstyrelsen

Konsulent og koordinator Anne Skov

Konsulent Joan Egemose Hansen

Udpeget af Social- og Integrationsministeriet

Kontorchef Karin Ingemann, formand for arbejdsgruppen

Souschef Frode Svendsen

Sekretariat

Specialkonsulent Julie Begtorp

Specialkonsulent Anne Bækgaard

Student Louise Skou Grindsted